

16. Yüzyılda Ayntab Şehrinde Ailenin Demografik Yapısı (1539-1576)

Demographic Structure of the Family in the Ayntab City in 16th Century (1539-1576)

İbrahim Etem ÇAKIR*
Erzincan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Özet

Aile, aynı çatı altında yaşayan anne, baba ve çocuklardan oluşan sosyal bir kurumdur. Bu incelemede, XVI. yüzyılda Ayntab şehrinde, ailedeki eş ve çocuk sayısı, çocukların cinsiyeti ele alınmıştır. Şer'îye sicillerinde yer alan tereke kayıtlarından hareketle elde edilen bilgilere göre Ayntab şehrinde XVI. yüzyılda çok eşlilik (polijini) yaygın olmadığı gibi, aile başına düşen çocuk sayısının da ortalama 2,8 olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aile, eş sayısı, çocuk sayısı, çok eşlilik, polijini, tereke, Ayntab (Gaziantep).

Abstract

Family is a social institution constituting with mother, father and children living under the same roof. In this study, in the Ayntab city in 16th Century is discussed in terms of number of children and spouse of the family as well as sex of children. In accordance with information obtained from the point of estate records in seriye records (şer'îye sicili), number of children per family was approximately 2,8 in the Ayntab city in 16th Century as well as plural marriage (polygyny) was not prevalent.

Keywords: Family, number of spouse, number of children, plural marriage, polygyny, tereke, Ayntab (Gaziantep).

* *Yazışma Adresi: Erzincan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü-Erzincan-TÜRKİYE, e-posta: ibrahim.etem79@gmail.com, icakir@erzincan.edu.tr*

I. GİRİŞ

Gaziantep, Akdeniz Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin birleştiği noktada, Suriye'ye komşu bir sınır ili olup, büyük bir bölümü Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin batı kesimlerinde, bir bölümü de Akdeniz Bölgesi'nin doğusunda yer almaktadır. Doğuda Şanlıurfa, batıda Osmaniye, kuzeyde Kahramanmaraş, güneyde Kilis il sınırlarıyla çevrili ve 6216 km² alana sahiptir.¹ Bu bölge; ilk uygarlıkların doğduğu Mezopotamya ile Akdeniz arasında bulunuşu, güneyden ve Akdeniz'den doğuya ve kuzeye giden yolların üzerinde oluşu, tarihine yön vermiş ve ilk çağlardan itibaren pek çok insan topluluklarına yerleşme sahası ve geçit yeri olmuştur. Hz. Ömer döneminde İslâm topraklarına katılmıştır. Ayntab Osmanlı Devleti topraklarına dâhil olmadan önce Abbasi, Selçuklu, Eyyubi, Memluk ve Dulkadir Beyliği hâkimiyetinde kalmış, zaman zaman bu bölgede Bizans ve Haçlılar hüküm sürmüşlerdir.² Ayntab, XIII. yüzyıl ortalarında itibaren Memluk Sultanlığı'nın uç karakollarından biriydi. Ayntab'ın tarihi Anadolu'da, Halep, Şam, ya da Kahire'de daha ender olarak da doğuda kurulmuş olan devletlerin ve emirliklerin tarihi ile yakından ilişkilidir. Güney Doğu Anadolu ile kuzey Suriye arasında tampon bir bölgede yer alan Ayntab, askerî ve iktisadî açıdan stratejik öneme sahip bir yerde bulunuyordu.³ Yavuz Sultan Selim'in Suriye ve Mısır'a yönelik düzenlediği sefer sırasında 1516 yılında Osmanlı topraklarına katılmıştır.⁴ İdari yönde ilk önce Arap vilayetine⁵ (bu vilayetin adı daha sonra Şam olarak değiştirilmiştir), 1531 yılında Dulkadir beylerbeyliğinin (Maraş) kurulmasıyla da buraya sancak statüsünde bağlanmış⁶ ve bu durum XVI. yüzyılın sonlarına kadar

¹ *Gaziantep*, (Yayın Kurulu: Mehmet Doğan, Şemsettin Can Kaya), Gaziantep İl Kültür Müdürlüğü, Gaziantep 1997, s.18

² Hüseyin Özdeğer, *Onaltıncı Asırda Ayıntâb Livâsı* c.I, İstanbul 1988, s.1-16, aynı yazar, "XVI. Yüzyıl Tahrir Defterlerine Göre Antep'in Sosyal ve Ekonomik Durumu", *Türk Dünyası Araştırmaları*, sayı: 16, Şubat 1982, s.5-17, aynı yazar, "Gaziantep", *DİA (Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi)*, c.XIII, s.466-469, Besim Darkot-Hikmet Turhan Dağlıoğlu, "Ayntab", *İA (İslam Ansiklopedisi-MEB)*, c. II, s.64-67, Hüseyin Çınar, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Ayntab Şehrinin Sosyal ve Ekonomik Durumu*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000, s.8-16.

³ Leslie Peirce, *Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, (çeviri:Ülkün Tansel), İstanbul 2005, s.26.

⁴ Hoca Sadettin Efendi, *Tacüt-Tevarih III*, (haz: İsmet Parmaksızoğlu), Ankara 1992, s.282, Şükri-i Bitlisi, *Selîm-Nâme*, (haz. Mustafa Argunşah), Kayseri 1997, s.250, Celâl-zâde Mustafa, *Selîm-Nâme*, (haz. Ahmet Uğur, Mustafa Çuhadar), Ankara 1990, s. 416.

⁵ İsmail Altınöz, "Dulkadir Eyaletinin Kuruluşunda Antep Şehri (XVI. Yüzyıl)", *Cumhuriyetin 75. Yılına Armağan Gaziantep*, (edit. Yusuf Küçükdağ), Gaziantep 1999, s.114.

⁶ Altınöz, *Dulkadir Eyaletinin Kuruluşu ve Gelişmesi*, s.81.

devam etmiştir. 1598'de malî ve sosyal sebeplerden dolayı Ayntab, Haleb vilayetine bağlanmıştır.⁷

Tahrir defterlerindeki verilerden hareketle yapılan hesaplamalar neticesinde XVI. yüzyılda Ayntab şehrinin tahmini nüfusu; 1536'da 10600, 1543'te 10746, 1574'te ise 17138 şeklinde sonuçlar elde edilmiştir.⁸ Şehrin nüfusuyla ilgili bu bilgiler tahminî değerler olup birçok araştırmada⁹ buna yakın sonuçlar ortaya konmuştur. Dinî gruplar açısından şehir nüfusunun yaklaşık %98'i Müslümanlar, geriye kalan kısmı gayrimüslimlerden oluşmaktadır.

Ayntab'ın tarihi hakkında verilen bu kısa bilginin ardından aile ve ailenin oluşumu hakkında bazı hususlara değinmenin konunun anlaşılmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir. Önemli bir toplumsal yapı ya da kurum olan ailenin; gerek sosyologlar ve gerekse aile konusu ile ilgili araştırma yapanlar tarafından çok farklı şekillerde tanımlanmıştır. Aynı çatı altında yaşayan anne, baba ve çocuklar¹⁰; çiftlerin çocuk yapma ve yetiştirme için karşılıklı olarak yaptıkları toplumca onaylanan bir sözleşme¹¹; neslin devamı fonksiyonu çerçevesinde oluşmuş temel bir toplumsal yapı¹² ve daha başka tanımlamalar söz konusudur.¹³ Bütün bu ifadelerin ortak bir bileşeni olarak aileyi daha geniş anlamıyla şu şekilde tanımlamak mümkündür: Biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı o güne değin toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal ve benzeri yönleri bulunan sosyal bir kurumdur.¹⁴ Aile genelde; aynı çatı altında yaşayan anne baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile¹⁵ ve çok sayıda

⁷ TKGM. KKA. TT. 313, varak.32a.

⁸ BOA. TT. 186, s.7-27, BOA. TT. 373, s.8-45, TKGM. KKA. TT. 161, s.6-21.

⁹ Özdeğer, *Onaltıncı Asırda Ayntab Livâsı*, 114-117, aynı yazar, "XVI. Yüzyıl Tahrir Defterlerine Göre Antep'in Sosyal ve Ekonomik Durumu", s.113-114, Hülya Canbakal, *17. Yüzyılda Ayntâb Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset*, İstanbul 2009, s.44.

¹⁰ İsmail Doğan, *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*, İstanbul 2000, s.169.

¹¹ Enver Özkalp, *Sosyolojiye Giriş*, Bursa 2005, s. 131-132.

¹² Birsen Gökçe, "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", *Aile Yazıları*, c.1, Ankara 1990, s.206.

¹³ Aile hakkında diğer bazı tanımlamalarda şunlardır. "Aile; kan, yasa ve evlilik yoluyla birbirlerine belirli derecelerde akrabalıkları bulunan hane halkı üyelerinden meydana gelir" bakınız. Beşir Atalay-Mehmet Konaş-Sema Beyazıt-Kemal Madenoğlu, *Türk Aile Yapısı*, Ankara 1992, s.1, *Türk Aile Yapısı Özel İhtisas Komisyon Raporu*, Ankara 1989, s.3, "Bütün sosyal münasebetleri bir soy etrafında toplanmış olan zümrelerden meydana gelen yapı" Hilmi Ziya Ülken "Aile", *Aile Yazıları*, c.1, Ankara 1990, s.27.

¹⁴ Doğan, *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*, s.170.

¹⁵ Doğan, *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*, s.174, İhsan Sezal, *Sosyolojiye Giriş*, Ankara 2003, s. 140.

kandaş ya da çekirdek ailenin aynı çatı altında oturmasıyla oluşan geleneksel geniş aile¹⁶ şeklinde iki kısma ayrılmaktadır.

Osmanlı ailesi; eski Türk anlayışı ve İslâmiyet'in kabulüyle beraber oluşan hukuk nizamına göre teşekkül etmiştir. Osmanlı ailesi hakkında Kınalızade Ali Çelebi'nin (1510–1572) *Âhlâk-ı Alâî* adlı üç ciltlik eserinin ikinci cildinde çok önemli bilgiler yer almaktadır. Kınalızâde Ali Çelebi; insanın medeni bir varlık olduğu, kendisini kötülüklerden koruması ve mutluluğu için muhakkak bir eve (menzil) ihtiyaç duyduğunu ifade etmiştir. Diğer taraftan insanın tek başına ihtiyaçlarını karşılayamadığı için bir yardımcıya ihtiyaç duyabileceğinden bahsetmektedir.¹⁷ Bu bilgiler aile kurumunun önemini ortaya koymaktadır.

Evlilik, erkek ve kadın ilişkisini meşru temele dayandıran toplumsal bir ilişkidir. Ailenin varlığı ve sürekliliği evlilikle sağlanır.¹⁸ İslâm hukukçuları ise evliliği; karı koca arasında beraber yaşamaya ve yardımlaşmaya müsaade eden ve taraflara karşılıklı hak ve vazifeler yükleyen bir akid¹⁹ olarak ifade etmişlerdir.²⁰ İslâm toplumlarında evlilik ailenin oluşum sürecinde önemli bir aşamadır. Hz. Peygamberin evliliğın gerekliliği ve bu sayede neslin çoğalması üzerine olan görüşleri dikkatle takip edilmiş, Osmanlı Devleti'nde de Kınalızâde Ali Çelebi'nin verdiği bilgiler evlenme meselesinin aynı şekilde değerlendirildiğini ortaya koymuştur. Ümmet-i Muhammed'in neslinin çoğalması ve kişilerin günahlardan, kötülüklerden korunması için evlenmelerinin gerekli olduğu vurgulanmıştır.²¹

Türk âdet ve geleneklerinde evliliğe ilk adım olarak kabul edilen nişanlanma, Osmanlı toplumunda nâmzed olarak ifadesini bulmuştur. İslâm hukuku çerçevesinde, gelenek ve göreneklere uygun olarak âile birliğinin ilk adımını teşkil eden nişanlanma, hem kız hem de erkek tarafının birbirilerini tanımaları açısından önemli bir süreçtir. Evlilik öncesi yaşanan nâmzedlik dönemi, aile birliğinin kurulması sırasında önemli bir yere sâhip olmakla birlikte, hukûkî bir düzenlemeye tâbi tutulmamıştır. Fakat nişanın bozulmasından sonra ortaya çıkan durum, bazı hukukî düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir.²² Nişanlanma, İslâm hukukunda hitbe kelimesiyle ifade edilmekte, erkeğin belirli bir kadınla evlenme niyet ve

¹⁶ Gökçe, "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", s.217, Aygen Erdentuğ, "Çeşitli İnsan Topluluklarında Aile Tipleri", *Aile Yazıları*, c.1, Ankara 1990, s.344, İbrahim Yasa, "Evlilik ve Geniş Aile Kurumlarının Yazgısı", *Aile Yazıları*, c.1, Ankara 1990, s.344.

¹⁷ Hüseyin Öztürk, *Kınalızâde Ali Çelebi Aile Ahlâkı*, Ankara 1991, s.97–98, *Kınalızâde Ali Çelebi, Ahlâk-ı Alâî*, (hazırlayan: Mustafa Koç), İstanbul 2007, s.327–331.

¹⁸ Doğan, *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*, s.203.

¹⁹ M.Akif Aydın, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul 1985, s.13, Daha başka tanımlar için ayrıca bakınız: Halil Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara 1974, s.39–43.

²⁰ M. Akif Aydın, "İslâm Hukukunda Nikâh Akitleri", *Osmanlı Araştırmaları*, III, İstanbul 1982, s.1.

²¹ Öztürk, *Kınalızâde Ali Çelebi Aile Ahlâkı*, s.108, Kınalızâde Ali Çelebi, *Ahlâk-ı Alâî*, s.331.

²² İzzet Sak, "Osmanlı Toplumunda Nâmzedin (Nişanın) Bozulması ve Sonuçları: Konya Örneği (18. Yüzyılın İlk Çeyreğine Âit Konya Şer'îye Sicillerine Göre)", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 16, Konya 2006, s.493-494.

arzusunu açıklaması ve bunun neticesinde evlenmek hususunda anlaşmalarıyla gerçekleşmektedir.²³ Bu şekilde nişanlanan gelin ve damat adaylarına namzed adı verilmektedir.²⁴ Nişanlanma anında bazı durumlarda mehir de tespit edilmektedir.²⁵

İslâm hukukunda evlenme akdi için nikâh tabiri kullanılmaktadır. Fikhî anlamda şer‘an aranan şartlar çerçevesinde aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının hayatlarını geçici olmaksızın sağlayan ve bu yolla eşler arasında meydana gelen evlilik ilişkisini ifade etmektedir.²⁶ İslâm hukukunda nikâh, esas itibariyle tarafların ve şahitlerin iştirakiyle akdedilen medeni bir sözleşmedir, geçerli olabilmesi için şahitlerin huzurunda akdedilmesine karşın resmî bir memurun veya bir din adamının huzurunda yapılması şart değildir.²⁷ Ancak nikâh akdinin önemi ve toplum hayatındaki oynadığı rol dolayısıyla oldukça erken devirlerden itibaren bu sözleşme gelişigüzel bir şekilde akdedilmemiş, evliliğin hukuki yönünü bilen tecrübeli meslek adamlarının önünde yapılmasına önem verilmiştir.²⁸ Osmanlı Devleti’nde nikâh akitlerinin bir kısmı ilk dönemlerden itibaren kadı’nın idaresi altındaki mahkemelerde tanzim edilmiştir. Mahkemeye başvuran şahısların evlenme yönünden herhangi bir engelinin bulunmaması ve evlenme ehliyetine sahip olduklarının tespitinden sonra nikâh kıyılarak mahkeme defterine kaydedilmiştir.²⁹ Bazı durumlarda kadı kontrolünde mahallenin imamı da bu görevi yerine getirebilmekteydi.³⁰

İslâm hukukunda, evliliğin bir neticesi olarak ortaya çıkan mehir, nikâhın şartlarından değil neticelerinden birisidir.³¹ Evlenme sırasında erkek kadına mehir adıyla bir para veya mal öder veya ödeme borcu altına girer.³² Bu yüzden nikâh akdi esnasında zikredilmese dahi kadın lehine bir alacak olarak doğmaktadır.³³ İslâm hukukunda mehir olarak adlandırılan bu uygulama tarihin ilk çağlarından bugüne kadar muhtelif hukuk sistemlerinde farklı isimlerde mevcut olan bir usûldür.³⁴ Ancak eski Türk hukukunda var olan kalın³⁵ ya da günümüzde dahi uygulama alanı bulan başlık, bahsedilen mehir uygulamasından tamamen farklıdır.³⁶

²³ Aydın, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, s.15, Hamza Aktan, “İslâm Aile Hukuku”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c.2, Ankara 1992, s. 397.

²⁴ GŞS, 161/348, 164/102.

²⁵ GŞS, 164/173, 164/197, 166/81

²⁶ Fahrettin Atar, “Nikâh”, *DİA*, c.XXXIII, s.112.

²⁷ Aydın, “Osmanlı Hukukunda Nikâh Akitleri”, s.1, Joseph Schact, “Nikah”, *İA (İslam Ansiklopedisi-MEB)*, c.9, , s.257.

²⁸ Aydın, “Osmanlı Hukukunda Nikâh Akitleri”, s. 1, Schact, “Nikâh”, s.259

²⁹ Aydın, “Osmanlı Hukukunda Nikâh Akitleri”, s.5, aynı yazar, “Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekâmülü”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c.2, Ankara 1992, s. 438.

³⁰ GŞS, 164/219.

³¹ Aydın, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, s.31.

³² Mehmet Akif Aydın, “Aile”, *DİA*, c.II, s.199.

³³ Hayrettin Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, İstanbul 2008, s. 324.

³⁴ Bu hususta da ayrıntılı bilgi için bakınız. Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, s. 210, Aydın, “Aile”, s.199.

II. AİLEDE EŞ ve ÇOCUK SAYISI

Bir erkeğin aynı anda birden çok kadınla evli olması durumuna polijini adı verilmektedir. İslâm hukukunda bu durum teaddüd-i zevcât diye isimlendirilmektedir.³⁷ İslâm'dan önceki Türk toplumunda fazla yaygın olmamakla birlikte polijini uygulamasının var olduğu ve buna özellikle zengin tâcirler arasında rastlandığı bilinmektedir.³⁸ Bazı kişilerin, ilk hanımın rızası dâhilinde ve çocuğu olmaması halinde ikinci bir eşle evlilik yaptıkları ifade edilmiştir.³⁹ İslâm dini tek eşliliği teşvik etmekle birlikte prensip olarak çok eşliliği yasaklamamıştır. Ancak zorlaştırıcı birtakım kayıt ve şartlardan başka ona bir üst sınır getirmiş ve en çok dört kadınla evlenmeye izin vermiştir.⁴⁰ Ancak bunun bir emir değil, belirli şartlar dikkate alınarak başvurulabilecek bir ruhsat olduğunun bilinmesinde fayda vardır.⁴¹ Kur'an-ı Kerim'de bu husus dile getirilerek özellikle eşler arasında adaletli davranma şartına vurgu yapılmış, eğer bu sağlanamazsa bir kadınla yetinmenin daha uygun olacağı belirtilmiştir.⁴² Gerek bu şart, gerekse İslâm'ın eşe iyi muamele edilmesi ve ailenin geçiminin sağlanması hususunda kocaya yüklediği mükellefiyetler birden fazla kadınla aynı anda evliliğin sayısını azaltmıştır.⁴³ Osmanlı toplum yapısı içerisinde çok eşlilik serbest olmasına rağmen genellikle tek eşlilik hâkimdi. Gerek arşiv kaynakları ve gerek seyahatnameler aynı anda birden fazla eşle yapılan evliliklerin yaygın olmadığına işaret etmektedir.

³⁵ Kalın, kızın terbiyesi için sarf edilen masraflara karşılık kızın babasına ya da velisine verilen mal ya da paradır. Kalın uygulaması hakkında bakınız: Sadri Maksudi Arsal, *Türk Tarihi ve Hukuk*, İstanbul 1947, s.334-335, Necdet Sevinç, *Türklerde Kadın ve Aile*, İstanbul 2007, s.113.

³⁶ Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, s. 279, Mustafa Aksoy, "Sosyal Hayatımızda Başlık-Kalın ve Mehir Kavramlarının Sosyolojik Tahlili", *Aile Yazıları*, c.4, (Derleyenler: Beylü Dikeçligil-Ahmet Çiğdem), Ankara 1990, s.561-565. Günümüzdeki mehir uygulamaları hakkında bir değerlendirme için bkz. Mehmet Ali Yargı, "Günümüzdeki Mehir Uygulamaları ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi/Journal of Islamic Law Studies*, sayı:8, s.259-270.

³⁷ Dini kaynaklarda çok eşliliğe ilişkin görüşler ve Osmanlı Devleti'ndeki uygulamalar hakkında geniş bilgi için bkz. Abdurrahman Kurt, "Dini Kaynakların Çokeşliliğe İlişkin görüşleri ve Osmanlılarda Çok Eşlilik", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.8, sayı:8, 1999, s.183-214.

³⁸ Aydın, "Aile", s.199.

³⁹ Ali Güler, "İlk Yazılı Türkçe Metinlerde Aile ve Unsurları", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c.1, Ankara 1992, s. 72.

⁴⁰ Kevser Kâmil Ali-Salim Öğüt, "Çok Evlilik", *DİA*, c.XVIII, İstanbul 1993, s.366.

⁴¹ Aydın, "Aile", s.199-200.

⁴² "... size helal olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikahlayın. Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranamayacağımızdan korkarsanız o takdirde bir tane alın veya sahip olduğunuz ile yetinin. Bu adaletten ayrılmamanız için daha uygundur." Kur'an-ı Kerim, Nisâ Suresi, 4/3.

⁴³ Abdurrahman Kurt, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)*, Bursa 1998, s. 86.

Osmanlı ailesinde aynı anda birden fazla eşle evliliğin oranı, çocuk sayısı, kız-erkek çocuk sayısı oranı, mirasçıların durumu ve çok eşliliğin hangi amaçlarla yapıldığına dair sorulara cevap veren önemli bir kaynak şer'îye sicilleri içerisinde yer alan tereke defterleridir.⁴⁴ Osmanlı klasik dönemi için tereke defterleri üzerinde yapılan araştırmalara göre polijini oranı %5-12 arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁴⁵ XVI. yüzyılın sonlarında Türkiye'den geçen Alman Protestan papazı Salomon Schweigger: "...çok karılık yoktur. Herhalde bu işi denemiş, dert ve masrafa neden olduğunu anlayıp vazgeçmişlerdir"⁴⁶ ifadesiyle o dönemde çok eşliliğin yaygın olmadığı bilgisini ve nedenlerini ifade etmektedir. Aslında burada Alman seyyahın belirtmiş olduğu dert ve masraftan kast edilenin, eşler arasında adaletin sağlanamayacağı ve nafaka meselesi olduğu anlaşılabilir. Hıristiyanlar arasında birden fazla kadınla aynı anda evlenme XII. yüzyılda kilisenin aldığı kararlar yasaklanmıştır.⁴⁷ Tereke defterleri üzerine yapılan kapsamlı çalışmalarda elde edilen sonuçlar Osmanlı toplumunda çok eşliliğin yaygın olmadığını göstermektedir. Alman seyyahın verdiği bilgileri de bu sonuca paralel bir değerlendirme olarak düşünülebilir. Bu bilgiler dikkate alındığında Osmanlı toplumunda polijini oranının yüksek bir düzeyde olamayacağı söylenebilir.

Osmanlı Devleti'nde ailenin demografik yapısı üzerine yapılan çeşitli araştırmalarda çok eşliliğin yaygın olmadığı sonucuna varılmıştır. Hüseyin Özdeğer tarafından 1489-1640 yılları arasında Bursa şehri tereke defterleri üzerine yapılan araştırmada Bursa şehrinde 1092 evli erkekten 49 erkeğin iki (%4,4), 2 erkeğin de üç (%0,1) karısının olduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁴⁸ 1600-1700 yıllarında arasında Bursa üzerine yapılan başka bir başka araştırmada çok eşlilik oranı %1⁴⁹, 1670-1698 yılları arasında %8,2⁵⁰ olarak belirtilmiştir. Ömer Lütfi Barkan'ın, XVI-XVII yüzyıllarda Edirne şehrini esas alan araştırmasında bu oran %7,3 olarak tespit

⁴⁴ Said Öztürk, *Askerî Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil)*, İstanbul 1995, s.27, aynı yazar, "Osmanlı'da Çok Evlilik", *Türkler*, c.X, Ankara 2002, s. 379.

⁴⁵ Ömer Demirel-Adnan Gürbüz-Muhittin Tuş, "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c.I, Ankara 1992, s. 102, Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı Toplumunda Aile", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c.I, Ankara 1992, s. 93.

⁴⁶ İlber Ortaylı, "Anadolu'da XVI. Yüzyılda Evlilik İlişkileri Üzerine Bazı Gözlemler", *Osmanlı Araştırmaları*, I. 1980, s. 37, aynı yazar, *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul 2009, s. 59.

⁴⁷ Tabakoğlu, "Osmanlı Toplumunda Aile", s. 93.

⁴⁸ Hüseyin Özdeğer, *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İstanbul 1988, s.45.

⁴⁹ Haim Gerber, Bursa şehri için çokeşliliğin teoride kaldığını vurgulamış, 2000 kişiden sadece 20'sinin birden fazla kadınla evli olduğunu tespit etmiştir. Haim Gerber, "Social and Economic Position of Women in an Ottoman City Bursa, 1600-1700", *International Journal of Middle East Studies*, sayı:12, No:3, 1980, s. 232.

⁵⁰ Ömer Düzbakar, "Osmanlı Toplumunda Çok Eşlilik:1670-1698 Yılları Arasında Bursa Örneği", *OTAM-Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, sayı:23, Bahar 2008, Ankara 2010, s.97.

edilmiştir.⁵¹ Diğer araştırmalarda polijini oranı; 1700–1730 yıllarında Ankara şehrinde %12⁵², 1839–1876 yılları arasında Bursa’da %2,2⁵³, Konya’da 1700–1750 yılları arasında %12,4⁵⁴, 1750–1850 yılları arasında %7,5⁵⁵ olarak tespit edilmiştir. Bu konuda farklı şehir ve uzun bir zaman dilimini kapsayan bir araştırmada ise bu oran %10’dur.⁵⁶ XIX. yüzyılda Şam ve Halep tereke defterleri incelenerek varılan sonuçlar Şam şehir toplumu içinde polijini oranı %10 olarak tespit edilmiştir.⁵⁷ 1875-1892 yılları arasında Kırşehir’de polijini oranı %12,2, Kırşehir’in şehir merkezinde %9,8 olarak tespit edilmiştir.⁵⁸ Kayseri’nin 1700-1730 yıllarını esas alan çalışmada bu oran %8,6’dır.⁵⁹ Bu sonuçlar Osmanlı Devleti’nde çok eşliliğin yaygın olmadığını göstermektedir.

İncelenen dönemde Ayntab’da eş sayılarını tespit edebilmek için tereke kayıtlarından yararlanılmıştır.⁶⁰ Müslümanlara ait olan 69 tereke kaydı incelemeye alınmıştır (Tablo 1). Bu tereke kayıtları tasnife tabi tutulduğunda 50 tereke şehirdeki erkeklere, 9 tereke şehirdeki kadınlara, 10 tereke kaydı ise muhtelif köylerdeki erkeklere aittir. Ayntab şehrinde erkeklere ait bu tereke sahiplerinden 2’si çocuğu olup eşi olmadığı için dul kabul edildi (%4). Diğer taraftan eşi ve çocuğu bulunmayan tereke sahibi 5 erkeğin bekâr mı dul mu olduğu tespit edilemedi (%10).⁶¹ Geriye kalan tereke sahibi 43 erkek, öldüğünde evlidir (%86). Evliler ise kendi aralarında bir ayrıma tabi tutulunca bunlardan 38’nin tek ešli (88,4), 5’nin ise iki ešli (11,6) olduğu tespit edildi. Aynı anda ikiden fazla kadınla evli olan kişiye rastlanmadı. Ancak burada sadece mevcut tereke kayıtlarından hareketle bu sonuçlara ulaşıldığı için, bu durum, Ayntab şehrinde, ikiden fazla

⁵¹ Ömer Lütfi Barkan, “Edirne Askerî Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545–1659)”, *Belgeler*, c. III, 1966, s.13.

⁵² Ömer Demirel, “1700–1730 Tarihlerinde Ankara’da Ailenin Niceliksel Yapısı”, *Belleten*, c.LIV, sayı:211, Ankara 1990, s.950.

⁵³ Kurt, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839–1876)*, s. 87.

⁵⁴ Hayri Erten, *Konya Şer’iye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı)*, Ankara 2001, s. 59.

⁵⁵ Muhittin Tuş, *Sosyal ve Kültürel Açından Konya*, Konya 2007, s.147.

⁵⁶ Bu araştırmada, XVI-XIX yüzyıllar arasında Ankara, Kayseri, Konya, Sivas, Ayntab, Diyarbakır, Edirne, Manisa, Trabzon şehirlerinin, ihtimali sondaj metodu ile seçilen tereke kayıtları incelenmiştir. Demirel vd. “Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı”, s. 102.

⁵⁷ Öztürk, “Osmanlı’da Çok Evlilik”, s.380.

⁵⁸ Nurhan Mıstanoglu, “Kırşehir’de XIX. Yüzyılın Sonlarında Sosyo-Kültürel Bakımdan Ailenin Genel Özellikleri (1875 – 1900)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 / 2009, s.354.

⁵⁹ Muhiddin Tuş, “Kayseri Tereke Defterleri Üzerine Bir Araştırma”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4/1999, s.163.

⁶⁰ Tereke kayıtları GŞS, 1, 2, 3, 161, 162, 165. numaralı defterlerde yer almaktadır.

⁶¹ Bugüne kadar yapılan birçok araştırmada bu durumda olanlar genellikle bekâr kabul edilmiştir. Ancak bir erkeğin tereke kaydında eş ya da çocuk bilgisinin olmaması bu şahsın bekâr olduğu anlamına gelmez. Zira çocuğu olmayan ve karısı da daha önce vefat eden şahısların doğal olarak tereke kayıtlarında eş ve çocuk bilgisi yer almamaktadır. Buna istinaden bu şahısların medeni durumları hakkında kesin bir şey söylemekten kaçınılmıştır.

kadınla aynı anda evliliğin olmadığı anlamına gelmemelidir. Birden fazla kadınla aynı anda evli olan erkeklerin oranı (%11,6) daha önce ifade edilen araştırma sonuçlarında oranlar arasında olduğu görülmektedir. Ayntab şehrinde poljini oranı; 1650-1700 yılları arasında %17,9⁶², XVIII. yüzyılın ilk yarısında %16⁶³, 1752-1756 yılları arasında %15⁶⁴, 1760-1777 yılları arasında %8,4⁶⁵ olarak tespit edilmiştir.

Açıklanması gereken diğer bir husus birden fazla kadınla evlenmenin hangi sebeplerle yapıldığıdır. Bu konuda ancak bazı tahminlerde bulunmak mümkündür. Kişileri polijini türü evliliğe yönlendiren sebeplerin başında evlat sahibi olma arzusunun etkili olduğu düşünülebilir. İncelenen kayıtlara göre bu durumu ispat etme imkânına sahip olunamadığı için bunun tahmini bir ifade olduğunu belirtmekte yarar vardır. Çünkü bu gibi evlilik yapmış olanların hepsinin çocuklarının olduğu görülmektedir. Bunlardan bazılarının hiç çocuğu olmasaydı belki öne sürülen görüşü ispat için bir veri olabilirdi. Diğer taraftan çok eşliliğin, ailede kısırlık sebebi olarak kadının sorunlu görülmesinden kaynaklandığı düşünülebilir. Bu durumda olan ailelerde erkek toplumsal baskı ve bilhassa kendi yakın çevresinin baskısıyla ikinci bir eşle evlik yapabilmektedir. Ancak çok eşliliğin sadece bu durumdan kaynaklanmadığını daha başka sebeplere bağlı olarak bu türden evliliklerin gerçekleştirilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Çocuğu bulunan bazı şahıslar özellikle erkek çocuğa sahip olmak için de ikinci bir evlilik daha yapmış olabiliirdi. Örneğin iki eşe sahip olan Kara Ali isimli şahıs öldüğünde 10 kızı olduğu görülmektedir.⁶⁶ Buradan hareketle Kara Ali'nin ikinci evliliğini erkek çocuğa sahip olmak için yapmış olduğu düşünülebilir. Öte yandan belki bunu destekler mahiyette Kürd Tepesi Mahallesi'nden Hasan bin Osman öldüğünde 1 erkek ve 3 kız çocuğu vardı. Hasan bin Osman, bir ya da daha fazla sayıda erkek çocuğa sahip olmak için ikinci eşle evlenmiş olabilirdi. İncelenen tereke kayıtlarında tek eşli ailelerde erkek çocuk sayısı fazla iken çok eşli ailelerde ise kız çocuğu sayısı daha fazladır. Tek eşli 38 ailede 41 kız çocuğuna karşılık 54 erkek çocuk bulunmaktaydı. İki eşe sahip olan 5 ailenin ise toplam 22 çocuğundan 16'sı kız, 6'i ise erkektir. Bu durum çok eşliliğin sebepleri arasında erkek çocuğa sahip olma arzusu olabileceği fikrini desteklemektedir. Ancak bu açıklamaların tahmini bir durumu yansıttığını hatırlatmakta yarar vardır.

İncelenen dönemde Ayntab şehrinde ortalama hane büyüklüğü 4,88 olarak tespit edilmiştir. XVII. yüzyılın ikinci yarısında Ayntab şehrinin esas alan bir çalışmada da ortalama hane büyüklüğü 4,8 olarak tespit edilmiştir.⁶⁷ Dolayısıyla hane büyüklüğünde aradan geçen süre zarfında fazla bir değişiklik olmamıştır.

⁶² İsmail Kıvrım, "XVII. Yüzyılda Gaziantep Şehrinde Ailenin Oluşumu (1650-1700)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı:22, Konya 2007, s.383.

⁶³ Çınar, 18. Yüzyılın İlk Yarısında Ayntab Şehrini Sosyale ve Ekonomik Durumu, s. 158

⁶⁴ Galip Eken, "XVIII. Yüzyıl Ortalarında Antep'te Aile", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı:6, Konya 2000, s.485.

⁶⁵ Zeynel Özlü, XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Gaziantep, Gaziantep 2004, s.37-43.

⁶⁶ GŞS, 161/194.

⁶⁷ Canbakal, 17. Yüzyılda Ayntab, s.225.

Tereke kayıtları, çocuk sayısı ve bunların cinsiyetleri yönünden değerlendirildiğinde, evli ve dul olan 45 erkek tereke sahibinden 39'unun (%86,7) çocuklu, 6'sının (%13,3) ise çocuksuz olduğu görülmektedir (Tablo 1). Osmanlı Devleti'nde farklı bölgeleri ihtiva eden geniş kapsamlı bir araştırmada çocuksuz ailelerin oranının buna yakın olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁸ Bir ya da birden fazla sayıda çocuğa sahip ailelerin 61 kız, 66 erkek toplamda 127 çocuğa sahip oldukları görülmektedir. Bu durum ailede kadın erkek nüfusun birbirine yakın olduğunu göstermektedir. Bazı ailelerde iki kadınla evliliğin varlığı da dikkate alındığında genel olarak Ayntab şehrinde kadın erkek nüfusunun hemen hemen aynı oranda olduğu anlaşılmaktadır. 127 çocuk sayısı evli ve dul erkek sayısı olan 45'e bölündüğünde ortalama çocuk sayısı 2,8 olarak çıkmaktadır. Tespit edilen bu sonuç ailenin demografik yapısını konu alan birçok çalışmada elde edilen rakamlara yakındır.⁶⁹ Ortalama çocuk sayısı; 1489-1640 yılları arasında Bursa⁷⁰ şehrinde 1,85, XVIII. yüzyılın ilk yarısında Ayntab⁷¹ şehrinde 2,93, XVIII. yüzyılın ilk yarısında Konya'da⁷² 2,87, 1700-1730 yılları arasında Ankara'da⁷³ 2,4 olarak tespit edilmiştir. Tokat'ta 1771-1810 yılları arasında aile üzerine yapılan bir araştırmada⁷⁴ Tokat şehrinde oturan Müslüman ailelerin çoğunlukla 1 veya 2 çocuk sahibi oldukları sonucuna ulaşılmıştır. İncelenen dönemde Ayntab şehrinde birden fazla kadınla evli ailelerde ortalama çocuk sayısı 4,4, tek kadınla evli ailelerde ise 2,5 olarak tespit edilmiştir.

SONUÇ

XVI. yüzyılda Ayntab şehrini esas alan bu incelemede ailenin demografik yapısı niceliksel yönden ve çocukların cinsiyeti yönünden ele alınmıştır. Tereke kayıtlarından hareketle elde edilen sonuçlara göre aynı anda birden fazla kadınla evlilik (polijini) oranının %11,6 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç Osmanlı şehirlerini esas alan birçok araştırma sonucuyla paralellik arz etmektedir. Elde edilen bu bilgiye göre XVI. yüzyılda Ayntab şehrinde çok eşlilik yaygın değildi. Ortalama çocuk sayısı tek eşli ailelerde 2,8, çok eşli ailelerde ise 4,4 olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla bir aile çocuksuz aileler de dikkate alındığında ortalama

⁶⁸ Bu araştırmada çocuksuz ailelerin oranı %11 olarak ifade edilmiştir. Bakınız: Demirel vd. "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı", s. 106.

⁶⁹ Ayntab şehri için (%2,30), genel olarak ise %2,31 olarak tespit edilmiştir. Demirel vd. "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı", s. 118.

⁷⁰ Özdeğer, *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, s.55.

⁷¹ Çınar, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Ayntab Şehrinin Sosyal ve Ekonomik Durumu*, s. 164. Başka bir araştırmada da, 1752-1756 yılları arasında Ayntab'da aile başına ortalama 3 çocuk tespit edilmiştir. Eken, "XVIII. Yüzyıl Ortalarında Antep'te Aile", s.488.

⁷² Erten, *Konya Şer'iyeye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı)*, s. 94.

⁷³ Demirel, "1700-1730 Tarihlerinde Ankara'da Ailenin Niceliksel Yapısı", s.952.

⁷⁴ Rifat Özdemir, "Tokat'ta Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1771-1810)", *Belleten*, c.LIV, 63, sayı:211, Ankara Aralık 1990, s.1028.

olarak 2-6 fertten meydana gelmekteydi. Ortalama hane büyüklüğü ise 4,88'dir. Diğer taraftan çok eşliliğin sebepleri arasında çocuk sahibi olma, bilhassa da erkek çocuk sahibi olma arzusunun etkili olduğu anlaşılmaktadır. Çok eşliliğin yaygın olmamasında ailede huzurun bozulması endişesi, kadının nafakasının erkeğe ait olması ve erkeğin mehir verme zorunluluğu gibi nedenlerden bahsetmek mümkündür. Bunun yanında kadınlar evli erkeklerle evlenmeyi istemeyebilirlerdi. Hatta bazı ailelerin kızlarını evli erkeklerle evlendirme konusunda çekinceleri olabilirdi. Bahsedilen durumlar, Ayntab şehrinde ve genel olarak Osmanlı toplumunda çok eşliliğin yaygınlaşmamasının nedenleri arasında yer almaktadır.

Tablo.I

Eş ve Çocuk Sayılarına Göre Ayntab Şehrinde Aile											
Eş Sayısı	Çocuksuz	Cinsiyete Göre		Ailedeki Çocuk Sayısı							Toplam Tereke Sayısı
		Kız	Erkek	1	2	3	4	5	6	10	
1 Eşli	6	41	54	6	8	6	7	3	2		38
2 Eşli		16	6		2		2			1	5
Dul		4	6				1		1		2
Toplam	6	61	66	6	10	6	10	3	3	1	45

Kaynakça**1-Arşiv Kaynakları****Milli Kütüphane-Ankara****Gaziantep Şer‘ıye Sicilleri (GŞS)**

1	(937-946 / 1531-1539)
2	(948 / 1541)
3	(956 / 1549)
161	(945-948 / 1539-1541)
162	(946-961 / 1539-1554)
164	(976-978 / 1569-1570)
165	(980-984 / 1572-1576)
166	(979-980 / 1572)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)-İstanbul

Tapu-Tahrir Defterleri (TT)

BOA.TT.186 (943/1536) .

BOA.TT.373 (950/1550) .

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadime Arşivi (TKGM.KKA)

Tapu-Tahrir Defterleri (TT)

TKGM.KKA. TT.161 (982/1574).

TKGM.KKA. TT.313 (982/1574).

2-Diğer Kaynaklar

ALTINÖZ, İsmail, *Dulkadir Eyâletinin Kuruluşu ve Gelişmesi*, Kahramanmaraş 2009.

-----, “Dulkadir Eyaletinin Kuruluşunda Antep Şehri (XVI. Yüzyıl)”, *Cumhuriyetin 75. Yılına Armağan Gaziantep*, (edit. Yusuf Küçükdağ), Gaziantep 1999, s.89-146.

AKTAN, Hamza, “İslâm Aile Hukuku”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c.2, Ankara 1992.

AKSOY, Mustafa, “Sosyal Hayatımızda Başlık-Kalın ve Mehir Kavramlarının Sosyolojik Tahlili”, *Aile Yazıları*, c.4, (Derleyenler: Beylü Dikeçligil-Ahmet Çiğdem), Ankara 1990, s.561-565.

ARSAL, Sadri Maksudi, *Türk Tarihi ve Hukuk*, İstanbul 1947.

ATALAY, Beşir -Mehmet Konaş-Sema Beyazıt-Kemal Madenoğlu, *Türk Aile Yapısı*, Ankara 1992.

ATAR, Fahrettin, “Nikâh”, *DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi)*, c.XXXIII, İstanbul 2007, s.112-117.

AYDIN, Mehmet Akif, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul 1985.

-----, “Osmanlı Hukukunda Nikâh Akitleri”, *Osmanlı Araştırmaları*, III, İstanbul 1982, s.1-12.

-----, “Aile”, *DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi)*, c.II, İstanbul 1989, s.196-200.

-----, “Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekâmülü”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c.2, Ankara 1992, s. 434-455.

BARKAN, Ömer Lütfi, “Edirne Askerî Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545–1659)”, *Belgeler*, c. III, 1966, s.1-479.

Celâl-zâde Mustafa, *Selim-Nâme*, (haz. Ahmet Uğur, Mustafa Çuhadar), Ankara 1990.

CANBAKAL, Hülya, *17. Yüzyılda Ayntâb Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset*, İstanbul 2009.

CİN, Halil, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara 1974.

ÇINAR, Hüseyin, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Ayntab Şehrinin Sosyal ve Ekonomik Durumu*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000.

DAĞLI, Yücel, Cumhure Üçer (1997), *Tarih Çevirme Klavuzu*, c.IV, Ankara.

DARKOT, Besim -Hikmet Turhan Dağlıoğlu, “Ayntab”, *İA (İslam Ansiklopedisi-MEB)*, c. II, s.64-67

DEMİREL, Ömer, “1700–1730 Tarihlerinde Ankara’da Ailenin Niceliksel Yapısı”, *Belleten* c. LIV, 60, sayı:211, Ankara, Aralık 1990, s.945-961.

DEMİREL, Ömer, Adnan Gürbüz, Muhittin Tuş, “Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c.I, Ankara 1992, s.97-161.

DOĞAN, İsmail, *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*, Sistem Yayıncılık, İstanbul 2000.

DÜZBAKAR, Ömer, “Osmanlı Toplumunda Çok Eşlilik:1670-1698 Yılları Arasında Bursa Örneği”, *OTAM-Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 23/2008, Ankara 2010, s.85-100.

EKEN, Galip, “XVIII. Yüzyıl Ortalarında Antep’te Aile”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı:6, Konya 2000, s.477-490.

ERDENTUĞ, Aygen, “Çeşitli İnsan Topluluklarında Aile Tipleri”, *Aile Yazıları*, Ankara 1990, c.1, s.321-357.

ERTEN, Hayri, *Konya Şer’iye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı)*, Ankara 2001.

Gaziantep, (Yayın Kurulu: Mehmet Doğan, Şemsettin Can Kaya), Gaziantep 1997.

GERBER, Haim, “Social and Economic Position of Women in an Ottoman City Bursa 1600–1700”, *International Journal of Middle East Studies*, sayı:12, No: 3, 1980, s.231-244.

GÖKÇE, Birsen, “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, *Aile Yazıları*, c.1, Ankara 1990, s.205-223

GÜLER, Ali, “İlk Yazılı Türkçe Metinlerde Aile ve UNSURLARI”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c.1, Ankara 1992, s.69-81.

Hoca Sadettin Efendi, *Tacüt-Tevarih III*, (haz: İsmet Parmaksızoğlu), Ankara 1992.

KARAMAN, Hayrettin, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, İstanbul 2008.

Kevser Kâmil Ali-Salim Öğüt, “Çok Evlilik”, *DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi)*, c.XVIII, İstanbul 1993, s.365-369.

Kınalızâde Ali Çelebi, Ahlâk-ı Alâî, (haz: Mustafa Koç), İstanbul 2007.

KVRIM, İsmail, “XVII. Yüzyılda Gaziantep Şehrinde Ailenin Oluşumu (1650-1700)”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı:22, Konya 2007, s.357-392

KURT, Abdurrahman, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839–1876)*, Bursa 1998.

-----, “Dini Kaynakların Çokeşliliğe İlişkin görüşleri ve Osmanlılarda Çok Eşlilik”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.8, sayı:8, 1999, s.183-214.

MISTANOĞLU, Nurhan, “Kırşehir’de XIX. Yüzyılın Sonlarında Sosyo-Kültürel Bakımdan Ailenin Genel Özellikleri (1875 – 1900)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 / 2009, s.347-364.

ORTAYLI, İlber, “Anadolu’da XVI. Yüzyılda Evlilik İlişkileri Üzerine Bazı Gözlemler”, *Osmanlı Araştırmaları*, I. 1980, s.33-40.

-----, *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul 2009.

ÖZDEĞER, Hüseyin *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İstanbul 1988.

-----, *Onaltıncı Asırda Ayıntâb Livâsı* c.I, İstanbul 1988.

-----, “XVI. Yüzyıl Tahrir Defterlerine Göre Antep’in Sosyal ve Ekonomik Durumu”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, sayı:16, Şubat 1982, s.5-116.

-----, “Gaziantep”, *DİA (Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi)*, c.XIII, 1996, s.466-469.

ÖZDEMİR, Rifat, “Tokat’ta Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1771-1810)”, *Belleten*, c.LIV, 63, sayı:211, Aralık 1990, Ankara, s.991-1052.

ÖZLÜ, Zeynel, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Gaziantep*, Gaziantep 2004.

ÖZTÜRK, Hüseyin, *Kınalızâde Ali Çelebi Aile Ahlâkı*, Ankara 1991.

ÖZTÜRK, Said, *Askerî Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil)*, İstanbul 1995.

-----, “Osmanlı’da Çok Evlilik”, *Türkler*, c.10, Ankara 2002, s.375-384.

ÖZKALP, Enver *Sosyolojiye Giriş*, Bursa 2005.

PEIRCE Leslie, *Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı’da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, çeviri: Ülkün Tansel, İstanbul 2005.

SAK, İzzet, “Osmanlı Toplumunda Nâmzedin (Nişanın) Bozulması ve Sonuçları: Konya Örneği (18. Yüzyılın İlk Çeyreğine Âit Konya Şer’iye Sicillerine Göre)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 16, Konya 2006, s.493-523.

SEVİNÇ, Necdet, *Türklerde Kadın ve Aile*, İstanbul 2007.

SEZAL, İhsan, *Sosyolojiye Giriş*, Ankara 2003.

SCHACT, Joseph, “Nikah”, *İA (İslâm Ansiklopedisi-MEB)*, c.IX, s.257-261.

Şükrî-i Bitlisî, *Selîm-Nâme*, (haz. Mustafa Argunşah), Kayseri 1997.

TABAKOĞLU, Ahmet, “Osmanlı Toplumunda Aile”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c.1, Ankara 1992, s. 92-96.

TUŞ, Muhittin *Sosyal ve Kültürel Açından Konya*; Konya 2007.

-----, “Kayseri Tereke Defterleri Üzerine Bir Araştırma”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4/1999, s.157-191.

Türk Aile Yapısı Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara 1989.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, “Aile”, *Aile Yazıları*, c.1, Ankara 1990.

YARGI, Mehmet Ali, “Günümüzdeki Mehir Uygulamaları ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi/Journal of Islamic Law Studies*, sayı:8, s.259-270.

YASA, İbrahim, “Evlilik ve Geniş Aile Kurumlarının Yazgısı”, *Aile Yazıları*, c.1, Ankara 1990.

Demographic Structure of the Family in the Ayntab City in 16th Century (1539-1576)

Gaziantep is a frontier province neighbor to Syria at the meeting point of Mediterranean Region and Southeastern Anatolia Region and larger part of the province is western part of Southeastern Anatolia Region and its remaining part is in eastern part of Mediterranean Region. This region is located between the Mediterranean and the Mesopotamia where first civilizations born, on roads from the south and the Mediterranean to the east and north, has shaped its history and has been settlement area and crossing site of many communities as from first ages. In the period of Hz. Omer, the city was joined to Islam lands. Before being included to lands of Ottoman Empire, Ayntab had been under dominance of the Abbasid, the Seljuk, the Eyyubiler, the Mamluk and Dulkadir Principality and from time to time the Byzantine and the Crusader had reigned over this region. Ayntab was one of border posts of the Mamluk Sultanate as from middle of 13th century. The history of Ayntab is closely related to histories of states and emirates established in Anatolia, Aleppo, Damascus or Cairo and rarely in the East. Ayntab being located on buffer zone between Southeastern Anatolia and Northern Syria was a place having militaristic and economic importance. During the expedition launched by Yavuz Sultan Selim to Syria and Egypt, the city was joined to Ottoman land in 1516. Following foundation of Dulkadir Principality in the year of 1531, Ayntab became a sanjak being subjected to there and this reign continued until the end of 16th century.

As a result of calculations conducted as per data in the tax registers, regarding estimated population of Ayntab city in 16th century, information was obtained as 10600 in 1536, 10746 in 1543 and 17138 in 1574.

The family is social institution constituting with mother, father and children living under the same roof. Presence and continuity of the family is ensured by marriage. Marriage is a social relationship based the relation of woman and man on legal basic. Ottoman family was formed with legal order constituted by means of old Turkish understanding and acceptance of Islam.

Although the polygyny was not observed to prevalent in Turkish Communities before Islam, it is known that this practice existed and prevailed among rich merchants. It was expressed that some people married with a second wife in case of being within the consent of the first wife and not having a child. In spite of encouraging the monogamy Religion of Islam does not prohibit the polygyny in principle. However, apart from several mandatory provisions and requirements an upper limit was brought and accordingly it is allowed to marry with up to four women.

The state of the man being married with more than women at the same time is called as polygyny. This state in Islamic Law is named as “teaddüd-i zevcât (polygamy)”.

Despite the fact that polygyny was unrestricted within society structure of Ottoman Empire, the monogamy usually was prevalent. Both archive records and

travel books referred that marriages with more than one woman were not observed to be prevalent.

Human beings have been married with spouse of different numbers in various societies and different times. According to studies conducted on estate registers including information related to rate of plural marriage (polygyny) and number of children in Ottoman family, for Ottoman classical period, the rate of polygyny changed from 5% to 12 % whereas number of children changed between 2 and 3.

For the purpose of determining number of spouse and children in Ayntab city, it was benefited from estate records distributed in seriye records (şer' iye sicil kayıtları) of this city. According to this, rate of polygyny in Ayntab city was calculated as 11,6 %. From the point of this information obtained, it is understood that polygyny was not prevalent. This result shows parallelism with results of many studies basing on Ottoman cities.

When tereke records were examined in terms of number of children and their sexes, it was seen that out of widower and married 45 men, owner of the tereke, 39 (86,7 %) were with children and 6 (13,3 %) were childless. In a comprehensive study including different regions in Ottoman Empire, it is understood that ratio of childless families was close to this ratio. It was observed that families having one child or more children had 127 children in total including 61 girls and 66 boys. This situation demonstrated that women and men population within the family is closer with each other. Considering existence of bigamist marriage in some families, it is understood that women and men population in Ayntab city is almost at same rate. Number of children, 127, is divided into number of widower and married men, 45 and mean children number is obtained as 2,8. This determined result is close to figures in obtained in many studies on demographic structure on the family.

From the perspective of number of children, it was reached that number of children was approximately 2,8 in monogamist families whereas it was 4,4 in polygynist families. Hence, in Ayntab city in 16th Century a family is constituted from approximately 2-6 people taking into account also families without children.

Average family size in Ayntab city in the studied period was determined to be as 4,88. In a study based on Ayntab city in the second half of 17th century, average family size was determined to be as 4,8. Therefore, any change in family size was not observed during elapsed time.

Among the reasons behind polygyny, despite of not being prevalent, are to have child and especially to have a male child. Reasons like anxiety on corruption of family peace, the woman's alimony belonging to the man and obligation of man on giving the mehîr were effective on prevalence of polygamy. In addition, that some women rejected to marry with married men and some families had some drawbacks for making their daughters married with married men are out of factors ensuring polygamy not to become widespread.